

Οι Σουλιώτες, ο Αλή Πασάς και η αποδόμηση της Ιστορίας

* Ο επίλογος από το νέο βιβλίο του Γιώργου Καραμπελιά, **Συνωστισμένες στο Ζάλογγο, Οι Σουλιώτες, ο Αλή πασάς, και η αποδόμηση της ιστορίας.**

Γιώργος Καραμπελιάς

Απομυθοποίηση ή αποσιώπηση

Στις μέρες μας, λοιπόν, στα πλαίσια της (αποδομητικής;) κριτικής των «εθνικών αφηγήσεων», οι οποίες επέτρεψαν τη συγκρότηση και την εδραίωση του εθνικού κράτους, μαζί με άλλους κομβικούς «εθνικούς μύθους» –κρυφό σχολειό, κήρυξη της επανάστασης την 25η Μαρτίου κ.ά.–, επιχειρείται και η «απομυθοποίηση» του Σουλίου και των Σουλιωτών. Και το επιχείρημα, ή μάλλον η δικαιολογία, που προβάλλεται, είναι πως επιβάλλεται να «ξαναγραφτεί» η ιστορία, χρησιμοποιώντας νέα ερευνητικά και θεωρητικά εργαλεία.

Πράγματι, κάθε γενιά, κάθε εποχή, οφείλει να επανεξετάζει τα ιστορικά γεγονότα και να συμπληρώνει, να διορθώνει, κάποτε και να αναθεωρεί αν χρειαστεί, υπό το φως νέων πηγών και νέων ιδεών. Ωστόσο, θα πρέπει να ξαναγραφτεί **για να φωτιστεί** και όχι για να αποσιωπηθούν πτυχές της ή ακόμα και να **διαστρεβλωθεί**. Έτσι, πρέπει να είναι ευπρόσδεκτη μια σύγχρονη ιστορική έρευνα που δεν μένει στα εργαλεία και τις πηγές που υπήρχαν στην εποχή του Παπαρρηγόπουλου. Η ενδεδειγμένη έρευνα των πηγών, η χρήση της οικονομικής ιστορίας, ακόμα και η σχετική αποστασιοποίηση από τα ιστορικά γεγονότα, δεν είναι μόνον θεμιτές αλλά και αναγκαίες.

Οι επικρίσεις μας λοιπόν στους αποδομητές ιστορικούς δεν αφορούν εν τέλει στην απομυθοποιητική τους πρόθεση –που, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, θα μπορούσε να λειτουργήσει και θετικά, αποκαλύπτοντας κρυμμένες πλευρές της ιστορίας– αλλά μάλλον στην επιχειρούμενη συστηματική

διαστρέβλωση και αποσιώπηση της ιστορικής αλήθειας.

Είναι θεμιτό και αναγκαίο να διερευνηθεί η οργάνωση και ο ρόλος των πατριών, ή οι οικονομικές σχέσεις εξάρτησης των παρασουλιώτικων χωριών από τις μεγάλες φάρες του Σουλίου κ.λπ. Ωστόσο, δεν μπορεί να παρασιωπηθεί ή να υποβαθμιστεί το στοιχείο της αγωνιστικότητας, της μαχητικότητας και του ηρωισμού των Σουλιωτών, ή οι μέθοδοι και τα στρατηγήματα που χρησιμοποιούσαν κατά τις αναρίθμητες συγκρούσεις τους. Και αυτό όχι μόνο, ή κυρίως, για λόγους εθνικού φρονηματισμού –για το Σούλι θα μπορούσε να γράψει και κάποιος ξένος ιστορικός– αλλά διότι αυτό το στοιχείο είναι συστατικό της σουλιώτικης κοινότητας. Αυτή δεν θα μπορούσε καν να υπάρξει χωρίς το αγωνιστικό/ηρωικό στοιχείο που σφραγίζει άνδρες, γυναίκες και παιδιά μιας πολεμικής ομοσπονδίας. Θα ήταν ως εάν γράφαμε για τη Σπάρτη παραγνωρίζοντας ή υποβαθμίζοντας το επίσης ηρωικό/αγωνιστικό στοιχείο και μέναμε μόνο στις σχέσεις με τους είλωτες, τους περιοίκους κ.λπ. Όμως, η Σπάρτη και το Σούλι ήταν κατ' εξοχήν πολεμικές κοινότητες και το ηρωικό/αγωνιστικό στοιχείο ήταν προϋπόθεση της ύπαρξής τους.

Και είναι κρίμα το ότι πιο πρόσφατα έργα για το Σούλι –σε μία εποχή που εκπονούνται ελάχιστες σχετικές μελέτες– γράφτηκαν με **στόχο** τους Σουλιώτες, δηλαδή την αποδόμησή τους. Κατ' αρχάς, διότι, υποβαθμίζοντας το **Ζάλογγο** και τη **Δέσπω**, «ξεχνώντας» τη Λένη Μπότσαρη, αμφισβητώντας την αυτοπυρπόληση του **Σαμουήλ**, μεταβάλλοντας σε κυριολεκτικό θήραμα μιας δήθεν αντικειμενικής ιστοριογραφίας τον **Φώτο Τζαβέλα**, αποτυγχάνουν στην ίδια την αναπαράσταση της σουλιώτικης κοινότητας, για την οποία ανάλογες πράξεις ηρωισμού αποτελούσαν προϋπόθεση της επιβίωσής της και κομβικό στοιχείο της «ιδιοπροσωπίας» της. Επί πλέον, εξ αιτίας των εθνοαποδομητικών αντιλήψεων και των συναφών ιδεολογικών παρωπίδων, το έργο τους –κατ' εξοχήν εκείνο της Ψιμούλη, με τις σχετικές αναλήψεις, παρασιωπήσεις και διαστρεβλώσεις– σκιάζεται στο σύνολό του από την υποψία της αναξιπιστίας. Για να αναγνωστεί από τον οποιονδήποτε επιμελή αναγνώστη, θα πρέπει να συνοδεύεται από έναν όγκο παραπεμπόμενων βιβλίων και εγγράφων, μια και δεν έχουμε να κάνουμε με περιστασιακά λάθη και παρασιωπήσεις, αλλά με ένα συστηματικό εγχείρημα αποδόμησης των Σουλιωτών, και της... ιστορικής αλήθειας, παρεμπιπτόντως.

Εξ άλλου, όσα ήδη προανέφερα για την αιτιολόγηση της αγωνιστικής/ηρωικής φύσης της σουλιώτικης κοινότητας θα μπορούσαν να αποτελέσουν μια μορφή... θεμιτής απομυθοποίησης, διότι το ηρωικό στοιχείο τοποθετείται μέσα σε συγκεκριμένα ιστορικά και κοινωνικά πλαίσια και δεν εμφανίζεται πέραν και υπεράνω της ιστορίας. Αν, λοιπόν, με το εγχείρημα της απομυθοποίησης, μια ιστορία του Σουλίου και των Σουλιωτών, από το ένα άκρο, δηλαδή τη σχεδόν αποκλειστική επικέντρωση στην περιγραφή γεγονότων, κατεξοχήν πολεμικών, οδηγείται στο αντίθετο, δηλαδή σε μια καταγραφή των δημογραφικών, οικονομικών, κοινωνικών, γεωγραφικών δεδομένων, συρρικνώνοντας και διαστρεβλώνοντας τα στρατιωτικά και πολιτικά γεγονότα, τότε βαρύνεται από έναν αντίστροφο και πιο επικίνδυνο στραβισμό. Πόσο μάλλον αν διαστρέφει και τα σχετικά στοιχεία για να προσλάβει το ζητούμενο.

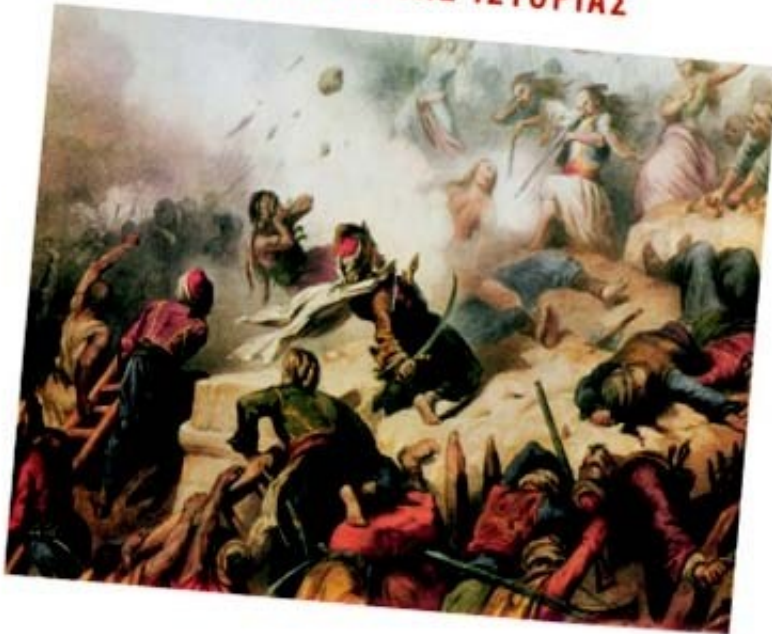
Γι' αυτό, για την ιστορία του Σουλίου, θα συνεχίσουμε να προσφεύγουμε προνομακά στον **Περραιβό**, τον **Λαμπρίδη**, τον **Αραβαντινό**, τον **Παπακώστα** ή ακόμα και τον **Μπενέκο**. Διότι, παρά τους περιορισμούς της εποχής τους, είχαν εντοπίσει τα κομβικά στοιχεία της σουλιώτικης «ιδιοπροσωπίας».

Μια σύγχρονη ιστορία του Σουλίου εξακολουθεί να αποτελεί ζητούμενο, και ελπίζω αυτή η μικρή μελέτη να βοηθήσει όποιον ή όποια αναλάβει να φέρει σε πέρας μια επί τέλους ολοκληρωμένη και ισορροπημένη ιστορία των Λακεδαιμονίων της Ηπείρου.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ

Συνωστισμένες στο Ζάηλογγο

ΟΙ ΣΟΥΛΙΩΤΕΣ, Ο ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ
ΚΑΙ Η ΑΠΟΔΟΜΗΣΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Οι Σουλιώτες και η εθνική συνείδηση

Για όσους εξακολουθούν να πιστεύουν πως οι Σουλιώτες δεν διέθεταν αναπτυγμένη «εθνική συνείδηση», θα πρέπει να υπενθυμίσουμε πως η εθνική συνείδηση, πριν την επανάσταση του '21 και τη δημιουργία εθνικού κράτους, αποτελεί για τους Έλληνες και τους Σουλιώτες πολεμιστές μια συνείδηση γένους, μια συνείδηση σχεδόν ταυτισμένη με τη θρησκευτική ταυτότητα και τις παραδόσεις, μια συνείδηση της ρωμιοσύνης. Ωστόσο, οι Έλληνες αρματολοί, ακόμα και οι

Σουλιώτες, παραμένουν, τουλάχιστον τυπικά, υποτελείς στην οθωμανική εξουσία – οι Σουλιώτες πληρώνουν και έναν ελάχιστο, υπαρκτό όμως, φόρο στους Οθωμανούς, αναγνωρίζοντας έτσι μια ψιλή οθωμανική κυριότητα.

Για να επιβιώσουν, όλοι οι Έλληνες, από τον Ρήγα Βελεστινλή, στην Κωνσταντινούπολη ή το Βουκουρέστι, έως τον Κολοκοτρώνη, ήταν υποχρεωμένοι να διατηρούν κάποιες σχέσεις με την οθωμανική εξουσία και να έρχονται σε συνδιαλλαγή μαζί της. Εξ ου και τα αναρίθμητα «καπάκια» των κλεφταρματολών, η παρουσία του Αθανάσιου Ψαλίδα, του Ιωάννη Κωλέττη ή του Οδυσσέα Ανδρούτσου και του Αθανάσιου Διάκου στην υπηρεσία του Αλή πασά, οι ανακωχές, οι συμφωνίες, οι προσχωρήσεις ενίοτε ορισμένων Σουλιωτών σε μια ισχυρότερη δύναμη. Και παρ' όλο που η αντιπαράθεση των Σουλιωτών με τον Αλή, περισσότερο από κάθε άλλη, προσλαμβάνει τον χαρακτήρα της σύγκρουσης δύο στρατοπέδων, ωστόσο δεν παύουν αυτά τα στρατόπεδα να είναι διαπερατά και σχετικά ρευστά. Εξ άλλου, μεγαλύτερη ρευστότητα χαρακτηρίζει ακόμα και τις σχέσεις του Αλή πασά με τον σουλτάνο ή τους αγάδες της Παραμυθιάς. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, λοιπόν, η εθνική συνοχή και συνείδηση των Σουλιωτών είναι ήδη εξαιρετικά υψηλή και *ξεπερνάει* κατά πολύ τον μέσο όρο της εποχής και της περιοχής. Και αυτό διότι η κύρια πλευρά της σχέσης τους με την οθωμανική εξουσία παρέμενε η αντιπαράθεση, πράγμα που δεν παρατηρείται στην καθημερινότητα των εμπορών, των λογίων ή ακόμα και τη συντριπτική πλειοψηφία των αρματολών, που θα πρωτοστατήσουν αργότερα στην Επανάσταση.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι οι Έλληνες ζουν υπό ξένη κυριαρχία και σταδιακώς διαμορφώνουν **πυρήνες μικροεξουσίας** σε πολλαπλά επίπεδα, από την κοινοτική οργάνωση των ορεινών περιοχών και των νησιών μέχρι τις παραδουνάβιες **Ηγεμονίες** από τα **Ζαγοροχώρια** και τα **Μαντεμοχώρια** έως τα **Αμπελάκια**. Μέσα σε αυτούς τους πυρήνες της μικροεξουσίας, ιδιαίτερη σημασία είχαν οι στρατιωτικές δυνάμεις, οι κλέφτες, τα αρματολίκια, τα στρατιωτικά σώματα της Επτανήσου, των Ηγεμονιών, καθώς και όσα βρίσκονταν στην υπηρεσία του Αλή, διότι θα συγκροτήσουν τις απαραίτητες και εμπειροπόλεμες στρατιωτικές δυνάμεις που θα επιτρέψουν τη διεξαγωγή της Επανάστασης. Ανάμεσα σε αυτές τις στρατιωτικές μικροεξουσίες, ιδιαίτερης σημασίας ήταν εκείνες που συγκροτούσαν οι **Μανιάτες**, οι **Σουλιώτες** και οι **Χειμαριώτες**, οι οποίοι διέθεταν μια χωρικά προσδιορισμένη και οριοθετημένη ένοπλη εξουσία, κάτω πάντα από την οθωμανική επικυριαρχία, αλλά ουσιαστικά αυτόνομη στην πράξη.

Ανάμεσα στις τρεις αυτές συσσωματώσεις, οι Σουλιώτες συνιστούν μια επιπλέον ιδιαιτερότητα, διότι σχεδόν αποκλειστικό στοιχείο της συγκρότησής τους είναι το πολεμικό. Οι Μανιάτες και οι Χειμαριώτες αποτελούν κοινότητες αγροτο-πολεμικές. Οι αγροτο-ποιμενικές δραστηριότητες αποτελούσαν τη βάση της οικονομικής τους ζωής και η πειρατεία ή η ληστεία συνιστούσαν ένα συμπλήρωμα για τον βιοπορισμό τους.

Οι Σουλιώτες, αντίθετα, αποτελούσαν μια κοινότητα κατ' εξοχήν πολεμική και οι αγροτο-κτηνοτροφικές δραστηριότητες ήταν η δευτερεύουσα ή τριτεύουσα απασχόλησή τους. Έτσι προσομοιάζουν με τις ομάδες των κλεφτών, μόνο που, σε αντίθεση με αυτούς, συγκροτούν ταυτόχρονα και μια εδραία κοινότητα, με μόνιμο τόπο κατοικίας, σταθερή οικογενειακή εστία και κοινωνικές σχέσεις. Παράλληλα, οι Σουλιώτες είναι υποχρεωμένοι να επεκτείνουν την ακτίνα της δραστηριότητάς τους, στον βαθμό που μεγαλώνει ο αριθμός τους, τόσο από τη δημογραφική τους επέκταση όσο και από τη συρροή νέων πληθυσμών – από το Σούλι θα σχηματιστεί το Τετραχώρι, το οποίο θα επεκταθεί στο Επταχώρι κ.λπ., και τελικά θα επεκτείνουν την «επικράτειά» τους στα υπερεξήκοντα χωριά, τα οποία προστατεύουν από τους Οθωμανούς έναντι χρηματικού και άλλων τιμημάτων. Κατά συνέπεια, οι Σουλιώτες έρχονται σε ευθεία αντιπαράθεση με την οθωμανική εξουσία.

Η **Βάσω Ψιμούλη** πραγματοποιεί μια διαφορετική ανάγνωση των σχέσεων ανάμεσα στους Σουλιώτες και την οθωμανική εξουσία:

...η κοινότητα των τεσσάρων σουλιωτικών χωριών έχει πάρει[] τη μορφή της χριστιανικής ποιμενικής-πολεμικής κοινότητας, η οποία δρα ελεύθερα, μη επηρεαζόμενη από την περιστασιακή παρουσία του Οθωμανού σπαχή. [] Θα είναι νομότυπη απέναντι στην κεντρική οθωμανική εξουσία και παράνομη απέναντι στην περιφερειακή.[] Θα είναι ενταγμένη μέσα από την καταβολή του κεφαλικού και άλλων φόρων, στην ισχύουσα οθωμανική νομιμότητα, αλλά μη αφομοιωμένη στο ισχύον, για την υποτελή κοινωνία, κοινωνικο-οικονομικό σύστημα[1].

Ωστόσο, ιδιαίτερα σε αυτήν όψιμη περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας, η κύρια μορφή με την οποία εκφράζεται η «οθωμανική νομιμότητα» δεν είναι παρά η «περιφερειακή εξουσία». Προπαντός σε μια εποχή κατακερματισμού της κεντρικής εξουσίας. Το γεγονός ότι καταβάλλουν έναν ελάχιστο φόρο δεν τους καθιστά νομότυπους υπηκόους της οθωμανικής εξουσίας, με την οποία συγκρούονται σχεδόν αδιαλείπτως. Εξ άλλου, αρκετές φορές είχαν αναγνωρίσει και την τυπική εξουσία του ορκισμένου εχθρού τους, Αλή. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ο τελευταίος, μάλιστα, είναι πασάς των Ιωαννίνων, «βεζίρης» με τρεις «ιππουρίδες»...

Επιπλέον, είναι παγκοίμως γνωστό, και το επαναλαμβάνει επανειλημμένα η ίδια η Ψιμούλη, πως ο Αλής, σε όλες τις μείζονες εξορμήσεις του εναντίον του Σουλίου, ήταν πάντοτε εφοδιασμένος και με το ανάλογο σουλτανικό φερμάνι. Έτσι θα συμβεί το 1789[2], το 1792[3] και το 1800, ενώ, όπως είδαμε, για την τελική νίκη του εναντίον των Σουλιωτών, θα αποσπάσει τις υψηλότερες διακρίσεις από την Πύλη. Ο **Πουκεβίλ**, αναλύοντας τις αιτίες της τελικής πτώσης του Σουλίου, μας δίνει μία σημαντική πληροφορία για την ανάμειξή της :

Η υπερβολική τους αλαζονεία [των Σουλιωτών], την τελευταία περίοδο, προκάλεσε την εχθρότητα της Πύλης και ο κιουτσούκ εμπροχόρ, ή ο Μικρός Σταυλάρχης του Σουλτάνου, που είχε σταλεί από την Υψηλότητά του, στα 1802, στις σατραπείες της Πελοποννήσου και της Αλβανίας, είχε επιμείνει στην ανάγκη να καταβληθούν οι μεγαλύτερες προσπάθειες για να τους εκδιώξουν[4].

Συνεπώς, ο Τεπελενλής δεν είχε απλώς τη συναίνεση της Υψηλής Πόρτας για την τελική επίθεση εναντίον των Σουλιωτών, αλλά εκτελούσε τις εντολές της. Γι' αυτό, μετά τη νίκη του, θα ανταμειφθεί με τον τίτλο του Ρούμελη βαλεσής, δηλαδή του ανώτατου διοικητή του μεγαλύτερου μέρους της ευρωπαϊκής Τουρκίας, ενώ η εξουσία του θα επεκταθεί μέχρι τη Μακεδονία και την Πελοπόννησο – ο δε γιος του, Βελής, αρχηγός της εκστρατείας κατά των Σουλιωτών, θα χριστεί Μορά Βαλεσής.

Η ίδια η Ψ., εξάλλου, σε αντίθεση με την προηγούμενη απόφασή της, σε άλλο σημείο του βιβλίου, υπογραμμίζει τον ανταγωνιστικό χαρακτήρα της σουλιώτικης έναντι της οθωμανικής εξουσίας.

Εξάλλου, η δυναμική και δια των όπλων επιτυχής εμπλοκή των Σουλιωτών σε μηχανισμούς παράνομης φοροείσπραξης, καθώς εκ των πραγμάτων στερούσε από το άρχον συγκρότημα της κατακτητικής κοινωνίας μέρος ή το σύνολο των προσόδων του, εμπειρείχε και τα στοιχεία της ανυπακοής ή της ανταρσίας. [] Η αυτονομία την οποία απολαμβάνει καθώς και η εξουσιαστική δύναμη την οποία ή ένοπλη δράση της έχει επιβάλει στην περιοχή αποτελούν [] πρόκληση για την επίσημη εξουσία[5].

Είδαμε στην Εισαγωγή της μελέτης μας τις σχετικές με τους Σουλιώτες απόψεις του **Κορδάτου**. Γι' αυτόν, οι επιθέσεις των Τούρκων δεν συνδέονται καθόλου με τις επαναστατικές απόπειρες του 1788-1792, αλλά ήταν αποτέλεσμα αποκλειστικά των διαμαρτυριών που έκαναν οι «χριστιανοί και Τούρκοι αγρότες», όχι μόνο στον πασά των Ιωαννίνων αλλά και στον ίδιο τον σουλτάνο. Εξ άλλου, όταν οι Σουλιώτες «ξεπαστρεύτηκαν» από τον Αλή, «ξανάσαναν οι αγρότες και άρχισαν να καλλιεργούν τα χωράφια και τ' αμπέλια τους»[6]:

Οι Σουλιώτες λοιπόν τους «πολέμους» τους με τον Αλή δεν τους έκαναν εμπνευσμένοι από τον «πόθον της ελευθερίας». Το αίσθημα της εθνικής συνείδησης στα χρόνια εκείνα ήταν ολότελα

άγνωστο σ' αυτούς[7].

Ο Κορδάτος, μέσα σε δέκα σελίδες μιας απίστευτης υμνολογίας για τον Αλή, φρονίμως ποιών, ελάχιστα αναφέρεται στο Σούλι και δεν μνημονεύει καθόλου τον Φώτο Τζαβέλα, το Ζάλογγο, το Κούγκι ή τη Δέσπω. Προτιμά την αποσιώπηση. Η προσέγγιση αυτή αναδεικνύει ήδη τον τόνο και το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα ανατραφεί μια ολόκληρη γενιά που θεωρούσε τον Κορδάτο μέντορά της: προβολή των αρετών του Αλή πασά και αποσιώπηση των ηρωικών επεισοδίων της σουλιώτικης εποποιίας. Είδαμε πως, για τον Κορδάτο, «ο δημοκρατισμός τους [] αντανakλούσε την πρωτόγονη οργάνωση του γένους και όχι νεώτερες δημοκρατικές αντιλήψεις»[8].

Ωστόσο, εποποιίες πολύ μικρότερου εύρους, όπως εκείνη των Ινδιάνων **Τσεγιέν**, που απαθανάτισε ο **Χάουαρντ Φαστ** στο *Τελευταίο Μέτωπο*, το οποίο πραγματευόταν τη φυγή μιας ομάδας Ινδιάνων **Σιού**, το 1870, αποσπούσε τον θαυμασμό των νεαρών Ελλήνων στη δεκαετία του 1960 – ανάμεσά τους και του υποφαινομένου. Τότε, δεν πέρασε από το μυαλό μας πως οι Τσεγιέν ήταν αλογοκλέφτες και ο αμερικάνικος στρατός εκπρόσωπος της ιστορικής προόδου έναντι της καθυστερημένης φυλετικής δομής και του «πρωτόγονου δημοκρατισμού» των Ινδιάνων! Οι Σουλιώτες, όμως, αποκαλούνται χωρίς περιστροφές «κλέφτες» και ο Αλής εκφραστής της προόδου[9], παρότι ο Ένγκελς, στην *Καταγωγή της Ατομικής Οικογένειας*..., εκθειάζει την «πρωτόγονη κοινοκτημοσύνη» των ινδιάνων Ιροκέζων ως πρόπλασμα της μελλοντικής ολοκληρωμένης κοινοκτημοσύνης!

Προφανώς, σαράντα χρόνια μετά τον Κορδάτο, και αφού έχουν μεσολαβήσει οι μελέτες του **Χομπσμπάουμ**[10] και τόσων άλλων για τους ληστές και την «κοινωνική ληστεία», η επανάληψη ανάλογων αποφάνσεων έχει καταστεί δυσχερέστερη. Αν όμως θεωρήσουμε τους Σουλιώτες «ληστές» και όχι «κοινωνικούς ληστές», τότε εύκολα μπορούμε να επιστρέψουμε στα ίδια!

Ο Σουλιώτης[] δεν αποκαθιστά κανόνα δικαίου, απλώς συμπαρατίθεται και συνάρχει με τον σούμπαση ή τον μουσουλμάνο αγά, μέσω του διαμερισμού των αγροτικών προσόδων. Υπ' αυτή την έννοια, η οπλική δύναμη και η μαχητική δράση των Σουλιωτών στην ευρύτερη περιοχή δεν εμπεριέχει χαρακτήρα κοινωνικής ληστείας, τουλάχιστον υπό την πολύ αυστηρή σημασία του όρου[11].

Οι Σουλιώτες, που για διακόσια χρόνια διεξάγουν έναν διαρκή πόλεμο εναντίον των Οθωμανών, δεν δικαιούνται ούτε καν τον «τίτλο» του κοινωνικού ληστή «με την αυστηρή έννοια του όρου», τίτλος που εύκολα απονέμεται στους νοτιοαμερικανούς κανγκασέιρος. Γι' αυτό, αναλογιζόμενη ίσως την ιστορική ύβρη ανάλογων αποφάνσεων, και των σχετικών συμπαραδηλώσεων, δύο σελίδες πιο κάτω, αναιρεί πανηγυρικά τα λεγόμενά της:

Ταυτόχρονα η σουλιώτικη κοινωνία προβάλλεται στη συνείδηση του υποταγμένου χριστιανικού πληθυσμού ως πρότυπο εξέγερσης και ανταρσίας απέναντι στην ισχύουσα τάξη πραγμάτων. [] Υπ' αυτή την έννοια, η δράση της σουλιώτικης κοινωνίας διαθέτει τα γνωρίσματα μιας πρωτόγονης επανάστασης. Μάλιστα η εντοπισμένη γεωγραφικά εξουσιαστική της δύναμη, ως τύπος χριστιανικής αντι-εξουσίας [] στην απώτατη συνέπειά της ενέκλειε, για τους περίοικους χριστιανικούς πληθυσμούς, και τον πυρήνα εγγραφής του μελλοντικού απελευθερωτικού τους αιτήματος. Συνεπώς η ληστεία θα μπορούσε να θεωρηθεί και ως μορφή κοινωνικού κινήματος, το οποίο μέσα στο πλαίσιο της κατακτητικής κοινωνίας και δια παρανόμων μεθοδεύσεων διεκδικεί [] μερίδιο στην κατανομή των υπαρχόντων, διαθέσιμων πόρων[12].

Πολύ λίγα θα είχα να προσθέσω ή να αλλάξω από αυτή τη διαπίστωση. «Πρότυπο εξέγερσης και ανταρσίας», «ληστεία ως μορφή κοινωνικού κινήματος», «πρωτόγονη επανάσταση», «αντι-εξουσία» «πυρήνας εγγραφής ενός μελλοντικού απελευθερωτικού αιτήματος». Προφανώς, λοιπόν, ένα τέτοιο κίνημα δεν μπορεί να περιοριστεί στα πλαίσια της κοινωνικής ληστείας, αλλά εγγράφεται σε εκείνο ενός επαναστατικού κινήματος, μιας «πρωτόγονης επανάστασης», η οποία μετασχηματίζεται προς

την κατεύθυνση μιας συνολικής επανάστασης. Και οι Σουλιώτες θα διατρέξουν ολόκληρη τη σχετική διαδρομή.

Από το γένος στο έθνος

Το ελληνικό έθνος, στη πολύχρονη διαδρομή του, θα διέλθει τρεις μεγάλες ιστορικές περιόδους. Η *πρώτη* είναι η αρχαία, *φυλετική και πολεοκρατική* περίοδος, κατά την οποία η εθνική συνείδηση είναι κατ' εξοχήν πολιτισμικής και φυλετικής υφής και αναδεικνύεται ανάγλυφα στις αμφικτυονίες και τους Ολυμπιακούς αγώνες και κατ' εξοχήν στις συγκρούσεις με τους ξένους αντιπάλους, οπότε οι Έλληνες συνασπίζονται και στρατιωτικά.

Η *δεύτερη* συνιστά την *οικουμενική* φάση του ελληνισμού, που διήρκεσε τουλάχιστον 15 αιώνες –από τον Μέγα Αλέξανδρο έως τους Κομνηνούς– και διακρίνεται σε τρεις μεγάλες υποπεριόδους, την ελληνιστική, τη ρωμαϊκή και τη βυζαντινή. Σε αυτήν, η ελληνική εθνική συνείδηση συνιστά μια συνείδηση οικουμενική και αφορά κατ' εξοχήν τη γλώσσα, τον πολιτισμό και την κοινή θρησκεία.

Η τρίτη περίοδος, του νεώτερου ελληνισμού, αρθρώνεται σε τρεις ιστορικές υποπεριόδους.

Κατά την *πρώτη* φάση, από τον 11^ο και τον 12^ο αι., έως το 1453, διαμορφώνεται το πρωτοελληνικό οιονεί έθνος-κράτος. Τωόντι, οι πληθυσμοί που συγκροτούν το ύστερο βυζαντινό ελληνικό κράτος διαχωρίζονται από τους γειτονικούς πληθυσμούς, τους Αρμένιους, τους Βουλγάρους, τους Σέρβους, και ταυτόχρονα έρχονται σε βίαιη αντιπαράθεση με τους Φράγκους και τους Τούρκους. Ήδη από την εποχή της Αυτοκρατορίας της Νικαίας, μπορούμε να μιλάμε για το νεώτερο ελληνικό έθνος. Τότε διαμορφώνεται στις βασικές της συνιστώσες η νεώτερη ελληνική συνείδηση και ιδιοπροσωπία, ως μια εθνική συνείδηση αντιστασιακού χαρακτήρα. Γι' αυτό και όλες οι μεταγενέστερες απόπειρες για την ελληνική «παλιγγενεσία» θα αναφέρονται παραδειγματικά στην Κωνσταντινούπολη και τους Παλαιολόγους.

Σε μια *δεύτερη* φάση, εκείνη της Φραγκοκρατίας και της Τουρκοκρατίας, οι Έλληνες όχι μόνο παύουν να διαθέτουν οποιαδήποτε αυτόνομη κρατική υπόσταση, αλλά και διαχέονται εκ νέου στο εσωτερικό μιας πολυεθνικής Αυτοκρατορίας, σε έναν ευρύτερο γεωγραφικό και πολιτισμικό χώρο.

Σε αυτή τη νέα περίοδο, αποφασιστικό συνεκτικό ρόλο διαδραματίζουν η ορθοδοξία και η γλώσσα. Έτσι, παλαιοί ελληνικοί πληθυσμοί θα υποστούν μια ρευστοποίηση της συνειδήσής τους, ενώ άλλοι, όπως οι αρβανίτικοι πληθυσμοί της Ηπείρου και της Πελοποννήσου, μέσω της θρησκείας, της γλώσσας και της αντιπαράθεσης με τους Οθωμανούς, θα τείνουν να ταυτιστούν με παλαιότερους ελληνικούς πληθυσμούς. Η ελληνική εθνική συνείδηση εκφράζεται στη φάση αυτή ως συνείδηση του «γένους», χωρίς ωστόσο να πάψει ποτέ να είναι *ελληνική* και *εθνική*. Γι' αυτό και η ανάμνηση των αρχαίων –από την πλευρά των λογίων– και του Βυζαντίου από εκείνη της Εκκλησίας, των λογίων αλλά και των ευρύτερων λαϊκών στρωμάτων, θα παραμένει καθοριστική. Οι *Χρησμοί*^[13] και η *Φυλλάδα του Μεγαλέξανδρου*^[14] αποτελούν τα πιο διαδεδομένα λαϊκά αναγνώσματα. Και κάθε τόσο, εξεγέρσεις, επαναστάσεις, η κλεφτουριά.

Καθώς οι υπόδουλοι Έλληνες νιώθουν να ενδυναμώνονται οικονομικά, πνευματικά και στρατιωτικά, στη στεριά και τη θάλασσα, ενώ παράλληλα εξασθενεί η οθωμανική Αυτοκρατορία, θα πολλαπλασιάζονται οι κινήσεις και οι απόπειρες για την «παλιγγενεσία», δηλαδή για την πολιτική χειραφέτηση ενός γένους που θα τείνει να μετασχηματιστεί και πάλι σε κράτος.

Όμως, η μετάβαση από την περίοδο του γένους, με τον πολυκερματισμό των συνειδήσεων και των ταυτοτήτων, που έχουν επιφέρει οι μακροί αιώνες της ξένης κυριαρχίας, σε μια νέα εθνική πολιτειακή υπόσταση δεν συνιστά μια απλή και γραμμική μεταβολή: στην Κρήτη και στα Επτάνησα, η ξενοκρατία θα διαρκέσει σχεδόν επτά αιώνες, στην Πελοπόννησο και στα ναυτικά ξερονήσια του

Αιγαίου, θα είναι πολύ μικρότερη^[1] στη Θράκη, τη Μακεδονία την Ήπειρο, τα μικρασιατικά παράλια, τις Ηγεμονίες, τη διασπορά, οι συνθήκες διαφοροποιούνται στο έπακρο μεταξύ τους. Κατά συνέπεια, απαιτείται μια ολόκληρη επανάσταση συνειδήσεων, συμπεριφορών, πολιτισμικών προτύπων. Απαιτείται μία μετάβαση σε μια νέα ποιότητα που ουσιαστικά θα διαρκέσει μέχρι το 1922. Η νέα αυτή συνείδηση, η οποία αρχίζει να διαμορφώνεται ως καθολική συνείδηση των Ελλήνων από το 1770 –με τα Ορλωφικά– και στοχεύει στη συγκρότηση μιας συμπαγούς εθνικής ταυτότητας κρατικού χαρακτήρα, αναχωνεύει σε ένα ενιαίο σύνολο τα διάσπαρτα στοιχεία της «γενεακής» ταυτότητας: Αρχαία Ελλάδα, Βυζάντιο, νεωτερικότητα, σύγχρονη Ελλάδα.

Σε αυτή τη νέα ταυτότητα θα μετασχηματιστούν, το καθένα μέσα από τη δική του διαδρομή, τα *disjecta membra* του ελληνισμού:

Η **κλεφτουριά**, μέσα από την εμπειρία της σύγκρουσης, των Ορλωφικών, της συμμετοχής στα κινήματα της περιόδου 1789-1792 και του 1806-1807, της στρατολόγησης στις στρατιωτικές δυνάμεις των Επτανήσων και της Ρωσίας, θα μεταβεί από την τοπική ιδιαίτερη συνείδηση στη διεύρυνση της αντίληψης, που θα εκφραστεί στη Λευκάδα, στα 1807, και θα την οδηγήσει στη μετοχή στη Φιλική Εταιρεία και την Επανάσταση.

Οι **λόγιοι**, από την προσκόλληση στη Ρωσία του **Ευγένιου Βούλγαρι** και του **Αθανάσιου Ψαλίδα** της Βιέννης^[15], θα αποπειραθούν να συγκροτήσουν μια επαναστατική οργάνωση με τον **Ρήγα Βελεστινλή** και το συνθετικό του εγχείρημα. Τα σχολεία, στα Γιάννενα, το Βουκουρέστι, τη Χίο, τις Κυδωνίες, τη Σμύρνη, θα ενοποιήσουν τον ελληνισμό και την ιδεολογία του. Οι έμποροι με τα δίκτυά τους θα φέρουν σε επαφή τόπους και ανθρώπους, οι ναυτικοί θα ενοποιήσουν και πάλι τον ελληνικό κόσμο. Και η Φιλική Εταιρεία θα εκφράσει τη συνθετικότητα ενός δυνάμει νέου πολιτειακού κρατικού μορφώματος. Έτσι θα συντελεστεί η μετάβαση από το γένος στο έθνος. Σε αυτή θα συμμετάσχουν, με όλες τις οδύνες που φέρνει η γέννηση, και οι Σουλιώτες.

Από τη φυγή στα βουνά, για να αποφύγουν τη φορολογία και τους εξισλαμισμούς, από την καθημερινή σύγκρουση με τους μουσουλμάνους αγάδες, για τη διεύρυνση της «χριστιανικής εξουσίας», θα περάσουν σταδιακά στη συμμαχία με τους Ρώσους, στα Ορλωφικά, και αργότερα, στην άσκηση μιας στοιχειώδους «εξωτερικής πολιτικής», στις σχέσεις τους με τα Επτάνησα, την Πάργο και την Πρέβεζα, στη συνειδητοποίηση της μετοχής σε μια ευρύτερη ταυτότητα ρωμαίικη/ελληνική, στη μεταβολή τους σε ένοπλη πρωτοπορία της Επανάστασης, στη διάρκεια του '21.

Μέσα σε εκατό χρόνια, οι αδάμαστοι ορεσίβιοι θα διανύσουν μια τεράστια απόσταση. Εκείνη την απόσταση που, από διαφορετικές αφετηρίες και σε διαφορετικούς ρόλους, θα διατρέξουν όλοι οι Έλληνες, από τον Ιωάννη Πρίγκο έως τον Αδαμάντιο Κοραή: τη μεταβολή της συνειδήσης μετοχής σε ένα ιδιαίτερο γένος, δίχως όμως δική του κρατική υπόσταση, σε ενεργό διεκδίκηση της πολιτικής χειραφέτησης. Σίγουρα, ο δρόμος που χρειάστηκε να διανύσουν οι Σουλιώτες, πάνω στα βουνά της Ηπείρου, προς την κατάκτηση αυτής της νέας συνειδήσης ήταν πολύ μακρύτερος από άλλους. Τους έλειπε η παιδεία, οι παραστάσεις, κάποτε η ίδια η ελληνική γλώσσα. Όμως, με το αίμα, τους αγώνες και τις απροσμέτρητες θυσίες τους, θα καλύψουν αυτή τη μεγάλη απόσταση.

^[1] Β. Ψιμούλη, 308.

^[2] Β. Ψιμούλη, 357.

^[3] Β. Ψιμούλη, 368.

^[4] Pouqueville, *Voyage en Morée...*, ό.π., τ. 3, σ. 126.

[5] Β. Ψιμούλη 310.

[6] Γ. Κορδάτου, *Ιστορία ...*, ό.π., τ. Α', σσ. 408-409.

[7] Γ. Κορδάτου, *Ιστορία ...*, ό.π., τ. Α', σ. 409.

[8] Γ. Κορδάτου, *Ιστορία ...*, ό.π., τ. Α', σ. 407.

[9] Γεγονός βέβαια που δεν αναιρεί το ότι, την ίδια εποχή, υπήρχαν και άλλοι αριστεροί ιστορικοί, όπως ο Δημήτρης Φωτιάδης, που έγραφαν εγκωμιαστικά κείμενα για τους κλέφτες. Ωστόσο, ο πάπας της μαρξιστικής ιστοριογραφίας στην Ελλάδα ήταν τότε ο Κορδάτος.

[10] Βλ. τη νεώτερη συμπληρωμένη έκδοση του αρχικού βιβλίου του 1969, Έρικ Χομπσμπάουμ, *Ληστές*, Θεμέλιο, Αθήνα 2010.

[11] Β. Ψιμούλη, σ. 309.

[12] Β. Ψιμούλη, 310-311.

[13] Βλ. Asterios Argyriou, *Les exégèses grecques de l'Apocalypse à l'époque turque, 1453-1821: esquisse d'une histoire des courants idéologiques au sein du peuple grec asservi*, ΕΜΣ, Θεσσαλονίκη 1982 Γ. Καραμπελιάς, *Η ανολοκλήρωτη...*, ό.π., σσ. 50-55.

[14] Βελουδής, Γεώργιος (επιμ.), *Διήγησις Αλεξάνδρου του Μακεδόνα*, Ερμής, Αθήνα 1977.

[15] Βλ. Αθανάσιος Ψαλίδας *Αίκατερίνα ή Β', ήτοι ιστορία σύντομος της έν τη όδοιπορία αύτης προς τούς έν Νίζνη καί Ταυρία Γραικούς ύπ' αύτης δειχθείσης εύνοίας*. Βιέννη 1792 Ευγένιος Βούλγαρις, *Στοχασμοί εις τους παρόντας κρισίμους καιρούς του Οθωμανικού Κράτους*, Πετρούπολη 1771-1772.

31.05.2013

Πηγή: www.antibaro.gr/